

Sosiologia väärinkäsityksiä sosiobiologiasta

Markus Jokela

Usein toistetun lausahduksen mukaan perustelematonkin asia saavuttaa lopulta totuuden aseman, kun sitä tarpeeksi toistetaan. Näin näyttäisi käyneen väitteelle sosiobiologian konservatiivisuudesta. Mutta kuinka osoittaa väite vääräksi?

Jos joku haluaisi väittää sosiologian tai filosofian olevan konservatiivista, häneltä varmasti odotettaisiin erittäin vahvoja argumentteja ennen kuin kukaan katsoisi tarpeelliseksi lähteä väitettä kumoamaan. Mutta sosiobiologian konservatiivisuus hyväksytään pikemminkin kyseenalaistamattomana perimätietona. Lähes jokainen suomalainen sosiologian opiskelija saa muun muassa alansa perusoppikirjasta lukea evoluutioon perustuvien teorioiden olevan konservatiivisia. Uskomus sosiobiologian konservatiivisuudesta peittää kuitenkin alleen väärinkäsityksiä, joita on syytä selvittää.

Esimerkiksi sosiologi Pekka Sulkunen (2002, 21) uskoo konservatiivisuuden olevan sosiobiologiaan sisään rakennettuna: "Sosiobiologian sosiaalinen konservatiivisuus johtuu sen näkemyksestä, että eriarvoisuus perustuu olemassaolon taisteluun, jossa kyvykkäimmät ja parhaat menestyvät ja heikot sortuvat." Sulkunen ei kuitenkaan viittaa yhteenkään sosiobiologiseen teoriaan väitteensä tueksi. Tämä johtunee siitä, että esitettyä näkemystä kannattavia sosiobiologeja tai evoluutiopsykologeja on huomattavasti helpompi kritisoida kuin todellisuudesta löytää [1].

Sulkusen väite pätsi nimittäin *sosiaalidarwinismiin*, ei sosiobiologiaan. Tämän eron Sulkunen (1998, 194) on itsekkin toisaalla tuonut esille. 1800-luvun sosiaalidarwinistit ottivat luonnossa vallitsevan "olemassaolon kamppailun" yhteiskuntapoliittiseksi ohjenuorakseen. Sosiaalidarwinismin arkkitehti Herbert Spencer oli muodostanut näkemyksensä evoluutiosta vuosia ennen kuin Darwin uskalsi julkaista omansa vuonna 1859. Hän uskoi yhteiskunnan toimivan samojen lainalaisuuksien mukaan kuin luontokin. Spencerin mukaan valtio, tai kukaan

muukaan, ei saanut sekaantua yhteiskunnassa käytyyn kamppailuun selviytymisestä. Köyhiä ja muita vähäosaisia ei saanut tukea, koska se olisi vääristänyt luonnonvalinnan prosessia. Tällä tavoin sosiaalidarwinistit uskoivat luonnonvalinnan karsivan yhteiskunnan "kelvottomat" osat pois. "Survival of the fittest" olikin alun perin Spencerin käyttämä sanonta, jonka Darwin häneltä myöhemmin omaksui (Degler 1991). Nähdäkseni ero sukupuoli- ja luonnonvalinnan välillä (Portin 2003) ei siis tässä yhteydessä ole oleellinen.

Sosiaalidarwinistien käsityksillä evoluutiosta ja yhteiskunnasta on hyvin vähän yhteistä nykyisen darwinismin kanssa. He sotkivat mm. biologisen kelpoisuuden käsityksiinsä "yhteiskunnallisesta kelpoisuudesta" ja uskoivat lamarckismiin, oppiin hankittujen ominaisuuksien periytymisestä. Mikä kiinnostavampaa, sosiaalidarwinismin historia osoittaa myös, kuinka tieteellistä teoriaa voidaan (väärin)käyttää useisiin, jopa vastakkaisiin, poliittisiin tarkoituksiin. Ajatus hankittujen ominaisuuksien biologisesta periytymisestä toimi näet molempiin suuntiin. Lamarckistit uskoivat, että huonot ja hyvät ominaisuudet periytyivät vanhemmilta jälkeläisille, mutta niin periytyisivät myös parannetut (ja huononnetut) ominaisuudet. Tämä avasi mahdollisuuden aktiiviselle ja edistykselliselle muutokselle. Jos hankitut ominaisuudet periytyisivät, ihmisistä olisi mahdollista tehdä pysyvästi halutun kaltaisia muuttamalla heidän ympäristöään.

Vaan hankitut ominaisuudet eivät periydy. Monet sosiologit ja biologit uskoivat lamarckismiin vielä pitkään sen jälkeen, kun oppi oli osoitettu vääräksi. He pelkäsivät yhteiskunnallisen muutoksen ja inhimillisen edistyksen olevan mahdotonta ilman lamarckismia. Näiden ajatusten lisäksi evoluutioteoria valjastettiin myös muihin poliittisiin tarkoituksiin. Viimeinen sana on syytä antaa Karl Marxille, joka kirjeessään Friedrich Engelsille kirjoitti: "Darwin's book is very important and serves me as a basis in natural science for the class struggle in history."

(sit. Hofstadter 1955, 115). Muiden yhteiskuntatieteilijöiden tavoin tuon ajan sosialistit omaksuivat ajatteluunsa ideoita biologiasta sikäli, kun ne sopivat heidän yhteiskunnallisiin näkemyksiinsä. Olemassaolon kamppailu toimi sosialisteille perustana luokkataistelulle, mutta ei yksilölliselle kilpailulle, kuten sosiaalidarwinistit olivat asian tulkinneet (Hofstadter 1955).

Funktiot ja adaptaatiot

Politiikan tutkija Roger Mastersin (1982) mukaan sosiobiologiaa ei voida automaattisesti pitää konservatiivisena. Hän toteaa sosiobiologian kuuluvan yhteiskuntatieteiden individualistiseen perinteeseen, johon on lukeutunut niin liberaaleja kuin konservatiivisia ajattelijoina. Sosiobiologiaa syytettäessä tämä individualistinen perinne on virheellisesti niputettu yhteen konservatiivisuuden kanssa. Lisäksi Masters huomauttaa, että eräät sosiologiset (kollektivistiset) teoriat ovat olleet konservatiivisia (esim. Emile Durkheim ja Talcott Parsons).

Tässä arvelisin erään käsitteellisen sekaannuksen johdattavan sosiologit helposti tulkitsemaan ihmisten käyttäytymistä koskevat evolutionistiset teoriat konservatiivisiksi, Humen giljotiinia kavahtamatta. Sosiologiassa funktionalistiset selitykset ovat yleisesti olleet epäilyksen alaisina:

”Sosiologian funktionalistisia teorioita on joskus väitetty arvolahtokohdiltaan konservatiivisiksi, säilyttäväiksi. Nehän antavat helposti sellaisen kuvan, että vallitsevia instituutioita tai toimintamalleja ei voida muuttaa, koska ne palvelevat tärkeitä kokonaisyhteiskunnallisia funktioita.” (Sulkunen 1998, 204)

Tästä näyttäisi olevan lyhyt matka sosiobiologiaan ja evoluutiopsykologisiin teorioihin:

”Evolutionistiset teoriat ovat helposti konservatiivisia eli säilyttäviä, ne kun löytävät evoluutiosta eli lajin säilymiseen myönteisesti vaikuttavista seikoista perustelun kaikille yhteiskunnan instituutioille. Niinpä Westermarkin perheteoriasta helposti koituu se johtopäätös, että nykymuotoinen länsimainen pienperhe on ihmisen ”luonnollinen” lisääntymisyksikkö, koska sillä on biologinen perusta.” (ibid., 194)

Näin ei kuitenkaan ole. Toisin kuin sosiologian opiskelijoille kerrotaan, ihmiset eivät kävele kahdella jalalla siksi, että se olisi ollut lajin säi-

lymiselle eduksi (ibid., 193). Luonnonvalinta ei ole tuottanut ominaisuuksia, saati sitten instituutioita, joiden tehtävänä olisi lajin säilyttäminen. Luonnonvalinnan myötä yksilöille on kehittynyt piirteitä, joiden avustuksella nämä yksilöt ovat siirtäneet geeninsä tuleville sukupolville niitä yksilöitä tehokkaammin, joilla kyseisiä ominaisuuksia ei ole ollut. Luonnonvalinnassa ei ole kyse lajin, vaan lyhyesti sanottuna geenien säilymisestä. Nykyisen tiedon valossa laji- tai ryhmävalinta on korkeintaan vähäinen tekijä evoluutiossa. Sitä paitsi se, mikä on ollut ihmisille (ihmisten geeneille) hyödyllistä satoja tuhansia vuosia sitten, ei välttämättä ole hyödyllistä nykyisessä ympäristössä.

Niinpä evoluutiopsykologin esittäessä jonkin käyttäytymistaipumuksen perustuvan biologiseen adaptaatioon hän ei väitä, että kyseinen käyttäytyminen olisi välttämätöntä lajimme tai yhteiskunnallisen tasapainon säilymisen kannalta, kuten sosiologinen funktionalismiteoria saattaisi antaa olettaa. Adaptaation osoittaminen ei ole vetoamus sen mukaisen käyttäytymisen puolesta: ”It is important to bear in mind that the evolutionary standard of functionality is entirely independent of any ordinary human standard of desirability, social value, morality, or health.” (Cosmides & Tooby 2000, 1170).

Yksilön osuus

Edellä kuvattu ero individualismiin ja kollektivismiin välillä liittyy myös toisella tapaa siihen, miksi evoluutiopsykologia ajautuu helposti törmäyskurssille sosiologian kanssa.

Sosiologiassa yksilöiden psykologialla ja biologialla ei yleensä katsota olevan merkitystä sosiaalisia rakenteita tarkasteltaessa. Kulttuuri nähdään yksilöiden ominaisuuksista riippumattomana autonomisena kokonaisuutena, jonka kantamat merkitykset yksilöt sisäistävät. Kulttuuria voisi luonnehtia sananmukaisesti yliluonnolliseksi. Ihmisten sosiaalista käyttäytymistä voidaan tämän lähtökohdan mukaan selittää vain sosiaalisella.

Samankaltainen ajatus näyttäisi olevan esimerkiksi perinnöllisyystieteilijä Petter Portinin (2003) mielipiteiden taustalla. Hän pitää ihmisten kognitiivisten kykyjen tarkastelemista evoluution näkökulmasta mielenkiintoisena ja ehdottomasti tutkimuksen arvoisena aiheena. Luonnonvalinnan muokkaamalla ihmismielen rakenteella, ihmislunnolla, ei silti Portinin mielestä ole juurikaan merkitystä nykyisen

tietoyhteiskunnan asukkien käyttäytymistä selitettäessä. Ympäristöllä on monopoli käyttäytymisen softwaren tuotannossa.

Tästä evoluutiopsykologit ovat eri mieltä (esim. *Tooby & Cosmides* 1992) [2]. Ei siis ihmekään, että evoluutiopsykologia on otettu yhteiskuntatieteissä vastaan erilaisten -ismien syytösten sateella. Evoluutiobiologian, psykologian ja (ihmisten) sosiaalisen käyttäytymisen mainitseminen samassa lauseessa on lähennellyt vääröppisuutta monen, joskaan ei jokaisen, sosiologin ja antropologin korvissa. Taloustieteissä vastaanotto onkin osin yksilöpainotteisemmasta lähestymistavasta johtuen ollut myönteisempää.

Yhteiskunnan luontosuhdetta käsittelevän artikkelinsa loppuksi Pekka Sulkunen (2002, 24) ehdottaa vastauksen luonnon ja kulttuurin väliseen ongelmaan löytyvän ajoilta, jolloin Darwinista tai DNA:sta ei oltu kuultukaan:

”On siis luonnollista, että katseet kurottautuvat kauemmas taaksepäin, kulttuurin ja luonnon jyrkkää jakoa edeltäviin teorioihin, kuten Adam Smithiin ja varhaiseen amerikkalaiseen sosiologiaan, ja varmaan myös kauemmaksikin.”

Emme saa tässäkin sortua virhepäätelmiin. Sulkusen ratkaisu saattaa yhteiskuntatieteilijöistä tuntua ”luonnolliselta”, mutta onko se myös hyvä ratkaisu?

VIITTEET

[1] Kaiken sosiobiologian tai evoluutiopsykologian nimissä esitetyn puolesta on tietenkin mahdotonta puhua. Kotimaisena esimerkkinä mainittakoon Yrjö Ahmavaaran ja Tatu Vanhasen (2001) teos *Geenien tulo yhteiskuntatieteisiin*, jonka konservatiivisuuden jokainen kirjan lukija voi varmasti todeta. Osittain teoksen konservatiivisuus on seurausta siitä, että kirjoittajat tulkitsevat kokonaiset yhteiskunnat adaptiivisiksi yksiköiksi (ks. kohta Funktiot ja adaptaatiot).

[2] Ei tarvitse olla evoluutiopsykologi pitääkseen ihmisluontoa tärkeänä. Riittää että on nativisti, kuten esimerkiksi Noam Chomsky: ”Yes, I speak of human nature, but not for complicated reasons. I do so because I am not an imbecile, and do not believe that others should fall into culturally imposed imbecility. Thus, I do not want to cater to imbecility.” (sit. *Barsky* 1997, 208)

KIRJALLISUUTTA

- Ahmavaara, Y. & Vanhanen, T. (2001): *Geenien tulo yhteiskuntatieteisiin*. Atena, Jyväskylä.
- Barsky, R. (1997): *Noam Chomsky. A Life of a Dissent*. MIT Press, Cambridge.
- Cosmides, L. & Tooby, J. (2000): Toward Mapping the Evolved Functional Organization of Mind and Brain. Teoksessa Gazzaniga, M. (toim.): *The New Cognitive Neurosciences*, 1167-1177. MIT Press, Cambridge.
- Degler, C. (1991): *In Search of Human Nature. The Decline and Revival of Darwinism in American Social Thought*. Oxford University Press, New York.
- Hofstadter, R. (1955): *Social Darwinism in American Thought*. Beacon, Boston.
- Masters, R. (1982): Is Sociobiology Reactionary? The Political Implications of Inclusive-fitness Theory. *The Quarterly Review of Biology* Vol. 57, No. 3, 275-292.
- Portin, P. (2003): Ihmisluonnosta, evoluutiopsykologiasta ja sosiobiologiasta. *Tieteessä tapahtuu* 1/2003, 42-43.
- Sulkunen, P. (2002): Yhteiskunnan luontosuhteen kriisiytyminen modernissa yhteiskuntateoriassa. *Tieteessä tapahtuu* 7/2002, 20-24.
- Sulkunen, P. (1998): *Johdatus sosiologiaan. Käsitteitä ja näkökulmia*. WSOY, Porvoo.
- Tooby, J. & Cosmides L. (1992): The Psychological Foundations of Culture. Teoksessa Barkow J., Cosmides L., Tooby J. (toim.) *The Adapted Mind. Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*, 19-136. Oxford University Press, New York.

Kirjoittaja opiskelee psykologiaa ja sosiologiaa Helsingin yliopistossa.